

בעיני הערבים גם הנגב הוא "שטח כבוש" שיש לשחרר אותו מידי ישראל

ח"כ ניסן סלומיאנסקי

קרקע איננה רק פיסת אדמה שעליה בונים בית פרטי או בית מגורים רב־קומתי. קרקע היא הקובעת את אופייה של המדינה ואת השייכות הלאומית אליה. מבחינה זו העם היהודי הוא תופעה יחידה בהיסטוריה. עם שלמרות שיותר מאלפיים שנה לא הייתה לו קרקע הוא הצליח לשמור על זהותו הלאומית, על היותו עם, ובסופו של דבר אף עלה בידו לחזור אל אותה קרקע שממנה הוגלה לכל פזורות העולם.

העם היהודי שחזר למולדתו, לנחלה הקרקעית של אבותיו, עדיין נאבק על הקרקע שלו. המאבק הזה, של הדור הנוכחי ושל הדורות הקודמים, הוא על הקרקע אבל גם על האופי ועל הדמות של המדינה שבה אנו חיים. הורינו, המיישבים הראשונים לפני הקמת המדינה, עם הקמתה וגם שנים לאחר מכן, נלחמו על הקרקע הזאת לא מנקודת ראות של "ועדת בניין עיר". הם נלחמו כי כל רצונם היה להקים בית לאומי לעם היהודי. כמו המאבק היהודי, אף כי בפחות הצדקה, נאבקו גם הפלשתינים על אותה כיברת ארץ היסטורית. הם לא נאבקים במסגרת של תכנון ובנייה. מאבקם הוא פוליטי ותכנוניתיהם לגבי עתיד הקרקע הזו שונות לחלוטין מהתכניות שלנו. כזה גם המאבק על הקרקע של הברדווים והערבים תושבי ישראל. אם יש מי שחושב שמאבקם של הברדווים, למשל, הוא על עוד חלקת קרקע להקמת תחנת דלק כמקור לפרנסה או לרווח – הוא פשוט טועה. אנו ניצבים מול מערך מאורגן פוליטי שמטרתו להשתלט על אדמות מדינה. והם לא מסתירים את כוונותיהם. לא הם ולא נציגיהם בכנסת. אצלם לא רק יהודה שומרון הם שטח כבוש. גם הנגב הוא שטח כבוש. מטרת המאבק להוציא אותנו ממדינת ישראל, "לשחרר את השטחים הכבושים".

המאבק על הקרקע הוא גם מאבק על מהות המדינה. וכזה הוא גם המאבק על קיומם של היישובים והמאחזים ביהודה, שומרון וחבל עזה. כל מי שמנסה לצמצם את גבולות המאבק רק מתוך נקודת הראייה של ועדת בניין עיר, אינו מבין כי כל פתרון שיוצע ברמה הזו לא יחסל את הבעיה. נכון שקיימים בישראל אזרחים ערבים שהמדינה צריכה להציע להם פתרונות דיור. אבל לא זה שורש הבעיה. אם הפתרון

בעיני הערבים גם הנגב הוא "שטח כבוש" שיש לשחרר אותו מידי ישראל

יתמצה בכך שהמדינה תעמיד עוד 250 דונם לרשות אום אל-פאחם, או לרשות ערצרה או ערה – שום בעיה לא תיפתר. אחרי ה-200 דונם תבוא דרישה לעוד 200 ואחר-כך לעוד 2,000, כי המטרה של ערביי ישראל איננה רק לפתור את מצוקת הדיור במגזר הערבי, אלא לבנות רצף ערבי גדול שיתחבר לרשות הפלשתינית ואולי גם לירדן. זו המטרה המרכזית ואם לא נבין אותה ולא ניתן לה פתרון נאות, כל הפתרונות האחרים לא יועילו.

**"כדי להביא
יהודים
להתיישבות בכל
חלקי ישראל יש
להעניק להם
תנאים מועדפים;
המדינה חייבת
לקבוע כעיקרון
בעל חשיבות
לאומית כי בין
חדרה לגדרה
מתגוררים יותר
מדי יהודים,
בצפיפות גדולה
מדי, ואת היהודים
האלה יש לתמוך
כדי שיעברו
להתיישב בארץ
בצפון, בדרום,
במזרח. אבל
בפירוש לא
במערב".**

ישראל, בהיותה המדינה שהוקמה בעבור העם היהודי, הוגדרה על-פי חוקי היסוד שלה כ"מדינה יהודית דמוקרטית". ובהיותה כזו חובתה, קודם כל, לפתור את הבעיה הפוליטית ורק אחר-כך את הבעיה התכנונית. לכן הקימה המדינה את הסיירת הירוקה שתפקידה להבטיח שכל אותן אדמות מדינה, כל אותן אדמות קק"ל, כל אותן אדמות החברה להכשרת היישוב – יישמרו מפני ההשתלטות הפוליטית המתבטאת בבנייה בלתי חוקית, המתפשטת בנגב ממש כמו ארבה. למרבה הצער, המדינה וגורמי האכיפה שלה אינם מצליחים להשתלט על הבעיה, ולא בגלל חוסר יכולת אלא בגלל מיעוט מאמצים. המדינה מראה פעילות מסוימת ממש רק מעל פני השטח. הסיירת הירוקה עושה קצת רעש במקום כזה או אחר והנגב היום שוכן איננו אותו נגב של העבר. העשייה הלא מספקת אינה מאפיינת רק את הנגב. זו תופעה מקובלת גם בגליל.

כדי לפתור את הבעיה באמת, המדינה חייבת ליישב את כל חלקי הארץ בהם קיים המאבק. את הנגב, את הגליל, את בקעת הירדן ואת יהודה ושומרון. אין מקום להעדפה של חבל ארץ כזה או אחר. יש ליישב הכל. וליישב משמעותו לבנות ערים יהודיות, לא רק ליישב באמצעות ייצור חקלאות.

כדי להביא יהודים להתיישבות בכל חלקי הארץ האלה יש לתת להם הטבות ותנאים מועדפים. המדינה חייבת לקבוע כעיקרון בעל חשיבות לאומית כי בין חדרה לגדרה מתגוררים יותר מדי יהודים, בצפיפות גדולה מדי. את היהודים האלה יש לתמרץ כדי שיעברו ליישב את הארץ בצפון, בדרום, במזרח. לא במערב.

על אף העובדה שאינטרס של המדינה היהודית הוא הראשון במעלה בעיני, אני יודע כי במדינת ישראל חיים גם אזרחים שאינם יהודים וגם להם, כמו ליהודים, מגיעות זכויות ומוטלים עליהם חובות, בדיוק כמו על היהודים. אני יודע היטב כי גם לאזרחים הלא יהודים האלה מגיע שוויון זכויות. אבל שוויון משמעותו שכולם שווים. אם המדינה מציעה לאזרחיה היהודים פתרונות דיור בבתי קומות – זה צריך להיות הפתרון המוצע גם לאזרחים הערבים. ללא אפליה. אם האזרחים הערבים רוצים איכות חיים ומגורים ושירותים ברמה סבירה, אם הם רוצים מוסדות ציבור ראויים, כבישים נאותים, מערכות ביוב מתפקדות – אין בפניהם כל דרך אחרת אלא להתחיל לתכנן ולחיות כמו בעיר רגילה. האזרחים היהודים עשו את המהפך הזה, עכשיו תורם של הערבים, אם הם באמת חפצים בשוויון.

מושב שלישי: מדיניות קרקע ואיכות סביבה

יו"ר ומנחה: פרופ' יורם אבנימלך, בעבר המדען הראשי של המשרד לאיכות הסביבה

הנגיסה המתרחבת בשטחים הפתוחים של ישראל היא נזק חמור שאי-אפשר לתקנו

ד"ר מיקי הרן

מנכ"לית המשרד לאיכות הסביבה

הרבה פעמים שואלים אותי, מה לאיכות הסביבה ולמדיניות הקרקעית של מדינת ישראל? אפשר להבין, אומרים לי, שאתם צריכים לעסוק בזיהום המים, בזיהום האוויר, בקרינה, ברעש, בתופעות הזיהום של מפעלים, ברמת חובב. מה העניין שלכם בתכנון? לכל אלה אני משיבה, כי אין ספק שהשטחים הפתוחים עומדים בראש הרשימה של איכות הסביבה, יחד עם הנושאים האחרים ובלא פחות חשיבות, וזאת מסיבה יסודית אחת: כל שינוי בשטחים הפתוחים הוא בלתי הפיך. זיהום מים הינו תהליך הפיך. אם מזהמים את המים אפשר לטהר אותם, כל מה שנדרש לשם כך זה כסף ומסננים לטיהור. אפשר גם לפעול כדי למנוע את זיהום המים. אפשר להעתיק מפעלי תעשייה ממקום למקום כדי למנוע זיהום. גם עם זיהום אוויר אפשר להילחם ובמידה רבה של הצלחה. רק נושא הנזק לשטחים פתוחים אינו רוורסבילי. אם בונים מבנים על מגרש שיועד להיות שטח פתוח, הסיכוי שמגרש זה יחזור להיות שטח פתוח לא קיים, למעשה. מסיבה זו ברור כי שימוש לא נכון בקרקעות המדינה הוא בלתי הפיך, ומבחינת איכות הסביבה הנגיסה המתרחבת בשטחים הפתוחים של מדינת ישראל היא ממש נזק חמור שאי-אפשר לתקנו.

כל מי שעוסק באיכות הסביבה יודע היטב כי בצפיפות האוכלוסייה הקיימת, צפיפות שעתידיה לגדול עם התרחבות האוכלוסייה, שאלת השטחים הפתוחים הופכת לקרדינלית. נכון כי הבעיה קיימת במידה פחותה של חומרה בחלק הדרומי של המדינה, שם גם אם יפגעו בשטחים הפתוחים עדיין קיימים מרחבים רבים שלא הפכו למעטה בטון אחד גדול. אבל מבאר שבע וצפונה הבעיה חמורה וחריפה יותר.

תנופת הבנייה הרחבה במרכז, כמעט לא משאירה לאוכלוסייה ריאות ירוקות. מבחינה אקולוגית משמעות הדבר שאנחנו לא מאפשרים לאנשים שגרים במרכז הארץ לצאת ולנשום קצת אוויר נקי ופוגעים באופן ברור באיכות חייהם. כתוצאה מן הבנייה המורחבת אנו גם מזהמים את הקרקע ופוגעים במקורות המים.

במסגרת הפעילויות של המשרד לאיכות הסביבה ערכנו מחקר מקצועי שביקש לרכז את כל הנתונים על צפיפות האוכלוסייה במדינת ישראל. מן הנתונים שנאספו מצטיירת התמונה הבאה: צפיפות האוכלוסייה הממוצעת בישראל היא של אדם אחד לדונם. אבל זה נתון מטעה, כיוון שהוא ממוצע. בגבעתיים, למשל, המדובר בצפיפות של 14 איש לדונם ואילו בבת ים הצפיפות מגיעה ל-22 איש לדונם. הנתונים הסטטיסטיים מראים כי בערך 20% מהאוכלוסייה הישראלית מרוכזים ב-50% משטח המדינה ו-80% ביתרת ה-50% מהשטח. אלה העובדות כיום ואינני מתכוונת להעריך את המצב כטוב או כרע. השאלה מבחינת איכות החיים והסביבה היא מה אנחנו מתכוונים לעשות בנושא הזה בעתיד. כל תכנון בתחום זה חייב לקחת בחשבון גם את נושא ההפשרה של שטחים חקלאיים. כי השאלה איננה רק מה נקצה לבינוי ומה נשאיר כשטחים פתוחים. השאלה היא האם יש להקצות את כל השטחים החקלאיים שיופשו רק לצורכי בינוי, ללא כל מגבלה, או להקצותם גם לצורכי שטחים פתוחים. במדינה כמו ישראל נראה לי כי במרחבים מצפון לבאר שבע, אין בשום פנים ואופן מקום להפשיר קרקעות חקלאיות רק לבנייה. בשום פנים ואופן אסור להסכים לתופעה כזו. אסור לאפשר התרחבות עירונית בלתי מבוקרת. ההתרחבות צריכה להיות כזו המאפשרת לעיר לגדול מסביב לגרעין מרכזי, לאפשר בנייה לגובה, להיות מנהטן אם רוצים, אבל עם איכות חיים גבוהה, עם פארקים גדולים בלב העיר כמו סנטרל פארק בניו יורק. יחד עם זאת אסור לנו בשום פנים ואופן להעתיק את המודל הזה של ארצות-הברית המקצה שטחים פתוחים רבים להקמת ערי לוויין מרוחקות אחת מהשנייה, המקושרות ביניהן במערכות אוטוסטרדות וזוללות קרקע. אפשרות כזו פשוט לא יכולה להתקיים בישראל.

גם שאלת הקרקעות המזוהמות קשורה לנושא איכות הסביבה. בעבר הרחוק הייתה התעשייה ממוקמת מחוץ למרחב העירוני. עם התפתחות המדינה התקרבה העיר אל התעשייה וכיום חלק מהקרקעות התעשייתיות המזוהמות "יושבות" במרכזי הערים הגדולות. דוגמה טובה למצב אבסורדי כזה אפשר לראות בתל אביב במקומות כמו נחלת יצחק, בהם שכנו מפעלי התעשייה הצבאית. קרקעות מן היקרות שיש במדינת

הנגיסה המתרחבת בשטחים הפתוחים של ישראל היא נזק חמור שאי אפשר לתקנו

ישראל אינן ניתנות לניצול בגלל משקעי הזיהום הקיימים בהן. הזיהום חלחל למי התהום וזיהם את האקוויפר. עכשיו מתרחשת תופעה זיהומית נוספת: נוצרה שכבה זיהומית של חומרים כימיים על פני המים, ומן השכבה הזו נפלטים גזים רעילים. מצב דומה קיים גם בבית הכרם בירושלים. כתוצאה מכך, קרקעות יקרות מאוד כמעט בלתי ניתנות לשיווק ואינן יכולות לשמש מקור תרומה כלכלית למדינה. אני מציגה את הנושא לא כדי לבכות על מה שקרה בעבר אלא כדי שנלמד לקח לגבי העתיד. אם לא נחשוב היום על השפעת איכות הסביבה בתחום התעשייה ומיקומה, בסופו של דבר נגרם לעצמנו נזקים בלתי הפיכים ובכייח לדורות וקרקע שהייתה יכולה להיות מקור לצמיחה, תהפוך לאבן שאפילו הבונים ימאסו בה.

מי שצריך לטפל בכל הבעיות האלה אינו רק המשרד לאיכות הסביבה אלא גם מועצת מקרקעי ישראל שתפקידה להחליט היכן כדאי וראוי להפשיר קרקעות. במועצה זו יושבים נציגים של קרן קיימת לישראל. הקרן היא הגוף שאמור לשמור על קרקעות המדינה. נראה לי שחובת קק"ל לאסוף את כל המידע הרלוונטי המצוי כיום על צפיפות האוכלוסייה בישראל ועל בעיות איכות הסביבה ולהגיש אותו למועצה בצורה מדעית, כדי שתוכל המועצה לקבל את החלטותיה על בסיס המידע הנרחב ביותר האפשרי. אם לא נפעל בדרך זו, עלול להיווצר מצב שלרשות אזרחי המדינה העתידיים לא יישארו די קרקעות. לדעתי חייבת המועצה לקבל החלטה לצרף אליה גם נציג של המשרד לאיכות הסביבה. חסרונו של נציג כזה נראה לי כאבסורד גמור. עליו להיות הפה שיציג את מגוון העקרונות של שמירה על השטחים הפתוחים לטובת כל האוכלוסייה.